

Zdzisław Bieniecki

Zabytkowe założenia i zespoły urbanistyczne a rozwój i przekształcenia miast Wielkopolski

Ochrona Zabytków 18/1 (68), 58-61

1965

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

przewidziane jest utworzenie grup w krajach skandynawskich, Beneluxu oraz Austrii.

Oprócz referatów i dyskusji, program konferencji przewidywał zwiedzanie szeregu muzeów holenderskich oraz pracowni konserwatorskich. Do najciekawszych należało zwiedzanie Pracowni Konserwacji Tkanin w Harlemie, gdzie uczestnicy mogli zobaczyć prace przy konserwacji gobelinów (w tym dwóch z poł. XV w., powierzonych do konserwacji przez Victoria and Albert Museum w Londynie). Pokazano też szereg chorągwi z XVII i XVIII w. w trakcie naklejania lub naklejonych metodą omówioną w referatach J. Diehl oraz J. Lodewijksa. Należy zaznaczyć, że efekt tych prac wzbudził poważne zastrzeżenia i wątpliwości u wielu uczestników. Chorągwie stały się po konserwacji dość silnie błyszczące, lekko lepkie i nieco sztywne, tracąc w dużym stopniu cechy właściwe tego rodzaju tkaninom. Niektórzy uczestnicy konferencji (w tym przedstawiciele polscy) mieli możliwość zapoznania się ze znakomicie wyposażonym i prowadzonym Centralnym Laboratorium Badawczym dla Obiektów Sztuki i Nauki w Amsterdamie, kierowanym przez Ir. J. Lodewijksa. Laboratorium to prowadzi badania naukowe i rozwiązuje problemy konserwatorskie dla potrzeb wszystkich pracowni konserwatorskich w Holandii. Spośród zwiedzanych muzeów na szczególne wyróżnienie, z uwagi na wzorowe zabezpieczenie tkanin w ekspozycji i w magazynach, zasługują Muzeum Kostiumów w Hadze oraz Muzeum Etnograficzne w Lejdzie. Muzeum w Hadze urządzone jest wprawdzie w zabytkowym budynku, jednak ekspozycję posiada rozwiązaną nowocześnie. Stroje pokazane są w zespołach wraz z meblami z danej epoki w ten sposób, że część sali wystawowej jest odgradzona od zwiedzających szklaną ścianą, za którą znajdują się eksponaty oświetlone punktowo wyłącznie światłem sztucznym (nie luminescencyjnym). Światło dzienne jest w całym budynku wyeliminowane i po godzinach zwiedzania eksponaty znajdują się w pełnej ciemności. Po zakończeniu konferencji, uczestnicy udali się autokarami na wspólną wycieczkę do Kröller-Müller Museum koło Arnhem (jeden z najliczniejszych zbiorów obrazów van Gogh'a) oraz do Muzeum Etnograficznego na wolnym powietrzu w Arnhem, posiadającego bogaty zbiór strojów regionalnych.

Aleksander Czerwiński

W dniach od 28 do 30 września 1964 r. odbyła się w Poznaniu Ogólnopolska Sesja Historyczno-Urbanistyczna, poświęcona zagadnieniom historii rozwoju przestrzennego, problemom konserwatorskim i współczesnemu planowaniu miast Wielkopolski. Sesja została zorganizowana przez Zarząd Oddziału Poznańskiego Stowarzyszenia Historyków Sztuki wspólnie z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz Wydziałem Budownictwa, Urbanistyki i Architektury Prezydium WRN w Poznaniu. Obrady, które wypełniły pierwsze dwa dni sesji, odbywały się w Starym Ratuszu, gdzie pierwszego dnia miało miejsce otwarcie wystawy projektów zagospodarowania przestrzennego, ilustrującej zagadnienia urbanistyczno-konserwatorskie miast Wielkopolski.

W sesji, oprócz przedstawicieli wyższych uczelni, zainteresowanych placówek naukowych i służby konserwatorskiej, udział wzięli przedstawiciele władz centralnych i miejscowych: kierownik Wydziału Zabytków Urbanistyki i Architektury ZMiOZ mgr inż. arch. F. Kancelerz, kierownik Wydziału Kultury PWRN w Poznaniu T. Peksa, kierownik Wydziału Kultury PMRN w Poznaniu mgr J. Dembski, z-ca Głównego Architekta Województwa mgr inż. arch. M. Werner oraz z-ca Głównego Architekta Miasta inż. arch. H. Błaszkie wicz. Otwarcie obrad dokonał w imieniu organizatorów prezes Oddziału Poznańskiego Stowarzyszenia Historyków Sztuki, dr J. Kębiłowski.

Wygłoszone podczas sesji referaty dzieliły się tematycznie na dwie części. Pierwszą stanowiły referaty o problematyce badawczo-historycznej, na drugą — złożyły się poświęcone zagadnieniom konserwatorskim.

Pierwszy dzień obrad zajęły referaty należące do części historycznej. Posiedzenie przedpołudniowe, którego przewodnictwem objął i obrady zagał prof. dr W. Czarnecki (Politechnika, Wrocław), zapoczątkował dr A. Wędzki (Poznań) referatem pt. *Przedlokacyjne ośrodki miejskie w Wielkopolsce*, stanowiącym próbę periodyzacji rozpatrywanego okresu i zawierającym charakterystykę form osadniczych w poszczególnych podokresach. Następny referat pt. *Miasta średniowieczne*, wygłoszony przez mgra E. Linnette (Poznań), poświęcony był wybranym zagadnieniom ukształtowania przestrzennego miast średniowiecznych (od poł. XIII w. do końca XV w.) i stanowił podsumowanie dotychczasowych badań, przeprowadzonych w związku z przygotowaniem opracowań historycznych do planów zagospodarowania przestrzennego. Przedmiotem kolejnego referatu, który wygłosiła mgr G. Wróblewska (Poznań), było: *Ukształtowanie przestrzenne nowożytnych miast Wielkopolski od r. 1500 do rozbiorów*. Referat stanowił próbę systematyki nowożytnych zespołów miejskich przez wyodrębnienie — w zależności od stopnia rozwoju założenia urbanistycznego — 4 typów układów: ulicowego, prostego, pełnego i rozwiniętego oraz zawierał charakterystykę ich rozplanowania i zabudowy.

Posiedzenie popołudniowe, któremu przewodniczył dr. H. Münch (Kraków), rozpoczął wygłoszony przez prof. dra W. Czarneckiego referat pt. *Rozwój i zmiany w układach przestrzennych miast wielkopolskich XIX w.* Referat stanowił omówienie przeobrażeń miast wielkopolskich od ostatnich rozbiorów (1793, 1795) do wyzwolenia spod rządów zaborczych (1918). Z kolei w referacie pt. *Z problematyki średniowiecznych urzędzeń targowych miast Wielkopolski* dr A. Rogalancka (Po-

Zabytkowe założenia i zespoły urbanistyczne a rozwój i przekształcenia miast Wielkopolski

znań) przedstawiła na przykładzie Poznania interesującą, aczkolwiek dyskusyjną próbę rekonstrukcji pierwotnego zespołu zabudowy śródmiejscowej i związania go z rozplanowaniem miasta. Mając na uwadze, że układy pierwotne są na ogół zatarłe, autorka wskazała na normatywne znaczenie rekonstrukcji prawie unieczelnionego założenia poznańskiego oraz przydatność zastosowanej metody retrogressywnej i analizy metrologicznej. Konfrontacja zachowanych pozostałości domków budowniczych ze źródłami kartograficznymi i pisanymi oraz wynikami wycinkowych poszukiwań archeologicznych pozwoliła na odtworzenie pierwotnego zespołu i na przesłedzenie przemiany wczesnych bud z kramnicami w kamieniczki podcieniowe.

W drugim dniu sesji posiedzenie popołudniowe, którego obradom przewodniczył dr T. Rudkowski (Poznań), rozpoczęła dyskusja, w której udział wzięło kilkunastu dyskutantów, m. in.: prof. dr K. Buczek (Kraków), prof. dr S. Herbst (Warszawa), dr W. Kalinowski (Warszawa), doc. dr H. Münch (Kraków), mgr Z. Ręwski (Warszawa), mgr B. Rymaszewski (W. K. Z. Toruń) i doc. dr S. Trawkowski (Warszawa). Dyskusja koncentrowała się wokół zagadnień: pojęcia miasta i miejskiego charakteru przedlokacyjnych skupisk osadniczych, interpretacji źródeł kartograficznych i poprawności metody metrologicznej, uwzględnienia rzeźby terenu i bryły zabudowy w badaniach nad ukształtowaniem miast jako tworów przestrzennych oraz należytego wartościowania wkładu okresu konstytucyjnego Królestwa Polskiego, jak również właściwej oceny architektury przełomu XIX/XX w. Dyskusję zakończyły wyjaśnienia referentów, którzy wyrazili wdzięczność za wypowiedzi uzupełniające treść referatów i polemizowali z uwagami krytycznymi, tłumacząc wytknięte braki niedostatkami materiałów kartograficznych i ograniczoną zakresem referatów możliwością pogłębienia niektórych problemów.

Drugą część referatów zapoczątkował mgr J. Łomnicki (W.K.Z., Poznań) wypowiedzią, której tematem były: *Problemy konserwatorskie a współczesny rozwój miast historycznych*. Przypomniawszy, że zniszczenia wojenne oraz intensywny rozwój gospodarczy stworzyły pilną potrzebę podejmowania trudnych i nieraz bolesnych decyzji, autor wskazał na szkody wyrządzone przy usuwaniu zniszczeń i odbudowie, niekiedy przekreślającej dawne układy ulic i działek. Przechodząc do specyfiki miejscowej, charakteryzującej się mniejszym nasileniem zniszczeń, zwrócił uwagę na znaczenie problemu dynamicznego rozrostu miast, związanego z rozwojem gospodarki narodowej i przekształcaniem się Wielkopolski z kraju rolniczego w przemysłowo-rolniczy. Omawiając organizację planowania przestrzennego, autor poddał krytyce niejednorodność poziomu i formy studiów historycznych oraz postulował utworzenie pracowni badawczej dla potrzeb konserwatorskich. Wyciągnięcie wniosków z historycznego rozwoju miast oraz stwierdzenie trwałości znaczenia szlaków komunikacyjnych i przydatności dawnych ośrodków może, przy uwzględnieniu odmiennej skali obecnych przemian, zapewnić prawidłowe rozwijanie. Upatrując szczególnie niebezpieczeństwo w rozbudowie przemysłu w ośrodkach historycznych i we wtłaczaniu w nie arterii komunikacyjnych oraz przytaczając drastyczne przykłady niewłaściwego zagospodarowania rynków przez zabudowę lub zazielenienie, autor postulował zabezpieczenie interesów konserwatorskich przez ustalenie zasięgu strefy ochronnej i obrzędne wprowadzenie ruchu tranzytowego z ominięciem dzielnic zabytkowych. Reasumując, autor pozytywnie ocenił dotychczasowe wysiłki i określił kierunek postępowania konserwatorskiego jako łączący konieczność ustępstw i nieuniknionego wyboru dla utrzymania przydatności obiektów zabytkowych z wystrzeganiem się rozwiązań tymczasowych i przeciwdziałaniem próbom rozsądzenia dawnych miast przez nową formę architektoniczną.

Posiedzenie popołudniowe, którego przewodnictwem objął prof. dr W. Ostrowski (Warszawa), rozpoczął referat mgr inż. arch. J. Kossowskiego (Poznań) pt. *Znaczenie studiów historycznych dla współczesnego planowania miast*, wygłoszony przez mgr inż. arch. Dębskiego (Poznań). Doceniając konieczność działania zespołowego i korzyści płynące z współpracy historyków i urbanistów oraz istotną rolę studiów historycznych w sporządzaniu planów zagospodarowania przestrzennego dla miast zabytkowych, w referacie krytycznie oceniono przydatność dotychczasowych opracowań dla potrzeb planowania, ze względu na niedostateczny udział wniosków, stanowiących wytyczne dla projektantów. Wskazując na zakres zadań, przerastających możliwości kadry architektoniczno-urbanistycznej, referent podkreślił znaczenie uwzględnienia zmienności czynników miastotwórczych w różnych formacjach gospodarczo-społecznych i wyjaśnienia genezy elementów zabytkowych dla ich właściwego wartościowania. Referat zawierał również charakterystykę miast z punktu widzenia postulatów konserwatorskich, z podziałem na 4 grupy: 1. miast powstałych drogą narastania zabudowy wokół dawnego ośrodka, 2. miast których rozwój ustał w granicach pierwotnego założenia przy braku związku przedmieść z ośrodkiem zabytkowym, 3. miast ograniczonych w rozwoju do ośrodka zabytkowego i 4. miast nowych, nie zawierających elementów zabytkowych. Następnie referent przy udziale autorów projektów przedstawił i omówił plany zagospodarowania przestrzennego miast, ważnych ze względu na wartość zabytkową lub charakterystycznych z uwagi na dynamikę rozwoju (Kalisz, Gniezno, Konin, Ujście-Piła, Rydzyna, Zduny i in.), kładąc nacisk na istotne i dyskusyjne zagadnienia perspektyw rozwojowych, komunikacji, strefowania i wysokości zabudowy, wymiany zabudowy tzw. plombowej, lokalizacji usług, sanacji wnętrz blokowych i aktywizacji miast nierozwojowych oraz poświęcając szczególną uwagę wykorzystaniu opracowań historycznych. Stwierdziwszy, że — mimo istniejących usterek — studia historyczno-urbanistyczne pozwoliły na uniknięcie wielu błędów i pogodzenie wydobycia wartości zabytkowych z zaspokojeniem potrzeb bieżących, referent zakończył postulatami co do udoskonalenia opracowań przez: przestrzeganie instrukcji Prezesa KBU i A z 1956 r., szersze uwzględnianie czasów nowożytnych i XIX w., ograniczenie faktów historycznych na rzecz bardziej dla projektanta istotnych da-

nych kartograficznych, ikonograficznych i opisowych, rewizję wytycznych konserwatorskich w kierunku większego umiaru i realizmu oraz podbudowanie studiami kierunkującymi planów zagospodarowania przestrzennego dla osiedli wiejskich w związku z socjalistycznymi przemianami wsi.

W dyskusji końcowej jako pierwszy zabrał głos prof. dr W. Czerny (Gdańsk), zarzucając referatom historycznym ujęcie zbyt formalistyczne, przy niewystarczającej analizie funkcjonalnej, ustrojowej i socjologicznej oraz brak należytego powiązania obiektów architektonicznych z otoczeniem. Przeszedłszy do zagadnień konserwatorskich, zatrzymał się nad sprawami komunikacji w małych ośrodkach i funkcji miast zabytkowych, przeciwwstawiając się użytkowaniu dawnego śródmieścia dla potrzeb mieszkalnictwa i krytycznie oceniając niektóre z przedstawionych projektów. Dr W. Kalinowski poruszył zagadnienia: definicji zabytku urbanistycznego, funkcji ośrodków zabytkowych, sprzeczności wymagań konserwatorskich z bieżącymi potrzebami, jakości studiów historycznych i zapewnienia udziału konserwatora w zatwierdzaniu planów szczegółowych, postulując włączenie wniosków konserwatorskich do planów przed ich zatwierdzeniem, przestrzeganie istniejących przepisów prawnych przy opracowywaniu studiów historycznych i rewizję kryteriów wyboru miast, dla których sporządzane są studia, wobec dysproporcji między liczbą ponad 800 miast o zatwierdzonych planach zagospodarowania przestrzennego, a 300 miast, posiadających studia historyczne. Mgr Z. Rewski, poddając krytyce dotychczasowe realizacje, podkreślił potrzebę otwartej dyskusji, zwłaszcza nad zagadnieniem nowej architektury w miastach zabytkowych i utrzymaniem ich charakteru oraz nad sprawą właściwego współistnienia dawnych ośrodków z nowymi składnikami miast rozbudowywanych. Prof. dr E. Szwanowski przestrzegł przed niebezpieczeństwem jednostronnych rozwiązań funkcjonalnych w śródmieściach miast zabytkowych i zmiany ich sylwety przez niepożądane wprowadzanie agresywnej zabudowy wysokościowej, konkurującej z dominantami historycznymi. Mgr inż. arch. F. Kanclerz (ZMiOZ, Warszawa) poświęcił swoje wystąpienie trudnościom napotykanym przez służbę konserwatorską wobec rozbieżności między planem perspektywicznym i działaniem doraźnym oraz konieczności podejmowania decyzji pod presją czynników ekonomicznych. Stwierdzając, że badania nie dotrzymują kroku potrzebom przekształcania miast, opowiedział się za stworzeniem karty ochrony zabytków urbanistycznych jako zbioru zasad, elastycznie interpretowanych w praktyce konserwatorskiej. Mgr H. Dziurła (Wrocław), upatrując w spuście XIX-wiecznego rozłamu między sztuką a techniką rozbieżność między stanowiskiem historyków i urbanistów, dał wyraz potrzebie szerszego uwzględniania czynnika socjologicznego i odtworzenia więzi zabytków ze społeczeństwem przez zapewnienie ich należytego użytkowania. Mgr Załubski, wychodząc z założenia o poważnej odpowiedzialności w podejmowaniu decyzji wobec nieuniknionej industrializacji i urbanizacji kraju, zwrócił uwagę na znaczenie przemian funkcji w zależności od dynamiki rozwoju i od skali miasta oraz na potrzebę poszukiwania rozwiązań indywidualnych, przy współpracy przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych. Doc. dr C. Krassowski (Warszawa), podkreślając wagę udziału historyków w planowaniu miast i wynikającą stąd odpowiedzialność, wskazał na znaczenie oparcia wniosków konserwatorskich w studiach historycznych na znajomości wzajemnych relacji składników miasta, jako czynników warunkujących prawidłowość podejmowanych rozwiązań. Mgr inż. arch. M. Witwicki (Warszawa) wysunął propozycję utworzenia stałego seminarium historyczno-urbanistycznego dla konfrontacji poglądów historyków i architektów oraz położył nacisk na koncentrację wysiłków i konieczność selekcji, wobec liczby 1200 miast zabytkowych, objętych weryfikacją. Mgr inż. arch. Wędrzgałowski (Koszalin) poruszył zagadnienie małych miast zabytkowych, które na skutek zniszczeń wojennych utraciły dawne ośrodki oraz znalezienia właściwej funkcji i formy dla ich odbudowy, opowiadając się za architekturą nowoczesną, przy zachowaniu układu historycznego z jego adaptacją dla potrzeb komunikacyjnych. Prof. dr Markowski (Gdańsk), kwestionując słuszność wprowadzenia elementów architektury nowoczesnej do otoczenia zabytkowego (Poznań, Gdańsk), dał wyraz przekonaniu o konieczności skuteczniejszego przeciwdziałania popełnianym błędom w pogodzeniu zaspokojenia nowych potrzeb z zachowaniem wartości historycznych. Na zakończenie dyskusji mgr inż. arch. Dębski ustosunkował się do zarzutów odnośnie przedstawionych planów, uzasadniając przyjęte rozwiązania postanowieniami wiążących aktów prawnych, liczeniem się z faktami dokonanymi i koniecznością poszukiwania kompromisu dla zapewnienia żywotności ośrodków zabytkowych.

W podsumowaniu dyskusji przewodniczący, prof. dr W. Ostrowski, pozytywnie oceniwszy wartość referatów o tematyce historycznej, zatrzymał się nad kontrowersyjnymi zagadnieniami: pojęcia miasta, podstawy źródłowej i metod badawczych, wypowiadając się za przydatnością metody morfologicznej i analizy metrologicznej, przy rzetelnym posługiwaniu się nimi z podbudowaniem pozostałymi źródłami. W zakresie tematyki konserwatorskiej podkreślił znaczenie ustalenia zamierzonego celu, pojmowanego jako zapewnienie żywotności i sanacji zespołów zabytkowych. Stwierdziwszy istnienie poważnych osiągnięć dotychczasowej działalności konserwatorskiej, postulował usprawnienie jej przez określenie funkcji ośrodków zabytkowych i przyjęcie metody prowadzącej od inwentaryzacji, poprzez plan szczegółowy do ogólnego, a nie odwrotnie, jak to ma miejsce obecnie. Mając na względzie wagę ochrony zespołów zabytkowych jako jednego z naczelnych problemów kulturalnych teraźniejszego pokolenia wobec naporu czynnika ekonomicznego i demograficznego, wypowiedział się za selekcją, opartą na właściwym rozznaniu wartości zabytkowych, oraz za realistycznym programem działania i zapewnieniem środków dla jego urzeczywistnienia. Wyrażając przekonanie o powodzeniu sesji, czego dowiodło zainteresowanie znacznej liczby uczestników, oraz dając wyraz nadziei na dalsze pogłębienie problematyki w toku przyszłej wymiany

poglądów, podziękowaniem organizatorom, prelegentom, dyskutantom i wszystkim zebranym zamknął dwudniowe obrady.

Trzeciego dnia odbył się objazd terenowy na trasie obejmującej bardziej interesujące miasta, uwzględnione w problematyce sesji (Giecz, Środa, Śrem, Gostyń, Krobia, Rawicz, Rydzyna, Leszno, Wschowa), połączony z udzielaniem wyjaśnień co do zagadnień konserwatorskich i perspektyw rozwojowych przez Woj. Konserwatora Zabytków oraz Architektów Powiatowych i autorów planów zagospodarowania przestrzennego. Na podkreślenie zasługuje sprawna organizacja sesji i staranne przygotowanie jej materiałów, zwłaszcza dla objazdu terenowego.

Zdzisław Bieniecki

Ogólnopolska Konferencja poświęcona zagadnieniom konserwacji malowideł ściennych

W dniach 22, 23 i 24 października 1964 r. z inicjatywy Ośrodka Dokumentacji Zabytków zorganizowano w Krakowie Ogólnopolską Konferencję w sprawie konserwacji malowideł ściennych. Była to czwarta z kolei tego typu Konferencja — poprzednie zajmowały się zagadnieniami konserwacji drewna, metalu i tkaniny. Współorganizatorem Konferencji była Akademia Sztuk Pięknych w Krakowie, Rektorat Akademii i Studium Konserwacji D.S. z prof. dr J. E. Dutkiewiczem na czele. Konferencję przygotowała Komisja organizacyjna, w której skład weszli przedstawiciele Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków, Ośrodka Dokumentacji Zabytków, Studium Konserwacji Dzieł Sztuki Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, Studium Konserwacji Zabytków Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie oraz Katedry Technologii i Technik Malarskich Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu¹. Ze względu na dużą ilość referatów i komunikatów, wynikła konieczność podzielenia obrad na sesje z uwzględnieniem grup specjalistycznych, włączonych w odpowiednie sekcje. Obrady tych sekcji odbywały się równocześnie, tak że uczestnicy Konferencji mieli możliwość wyboru interesujących ich problemów.

Uroczystego otwarcia obrad dokonał prof. dr J. E. Dutkiewicz, rozpoczynając zebranie plenarne I sesji. W pierwszych słowach powitania wyraził wdzięczność uczestnikom i gościom za liczne przybycie oraz organizatorom za umożliwienie rozpowszechnienia i udostępnienia najnowszych zdobyczy wiedzy konserwatorskiej na szerszym forum. Następnie podkreślił znaczenie, jakie ma tego rodzaju Konferencja, a mianowicie: pogłębienie wiedzy konserwatorskiej, stworzenie wspólnej platformy z innymi specjalistycznymi placówkami naukowymi oraz możliwość zastosowania osiągnięć tej wiedzy w innych dziedzinach np. w budownictwie. Kolejno zabrał głos Dyrektor Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków mgr M. Ptasnik, który podkreślił znaczenie współpracy placówek konserwatorskich z władzami administracyjnymi we wspólnym dziele ratowania dóbr kultury i przeszłości narodowej oraz życzeniem pomyślnych i owocnych obrad zakończył część oficjalną I sesji.

Następnie wygłoszono referaty programowe. Jako pierwszy zabrał głos prof. B. Marconi, wygłaszając referat pt. *Zastosowanie fotografii fluorescencji wzbudzonej pozafioletem w pozafioletecie i podczerwienu oraz próby zastosowania autoelektronografii do badań malowideł ściennych*, w którym zapoznał uczestników m. in. z ciekawymi próbami zastosowania autoelektronografii, prowadzonymi przez Główne Laboratorium PKZ przy współpracy z Zakładem Radiotechniki Instytutu Elektroniki w Warszawie.

Doc. dr H. Jędrzejewska przedstawiła skomplikowane problemy związane z konserwacją malowideł ściennych z Faras, przywiezionych przez polską ekspedycję archeologiczną pod kierownictwem prof. dra K. Michałowskiego („Zagadnienie konserwacji malowideł ściennych z wykopalisk archeologicznych na przykładzie malowideł z Faras”).

Następnie prof. dr J. E. Dutkiewicz wystąpił z referatem pt.: *Badania sondazowe ścian*, który dotyczył sprawy opracowania ujednoliconej metody poszukiwań malowideł ściennych wśród wielu nawarstwień historycznych. Metoda, która polega na stosowaniu siatki sond stratygraficznych, pozwoliła na ujawnienie wielu malowideł ściennych, w pracach prowadzonych przez Studium Konserwacji D.S. ASP w Krakowie.

Z kolei otwarto dyskusję nad wygłoszonymi referatami. Problemem dyskutowanym była sprawa dokumentacji fotograficznej w konserwacji, poruszona w referacie prof. B. Marconiego, a poszerzona przez doc. L. Torwirta i mgra D. Twonka. Na temat referatu o badaniu sondazowym ścian podzielił się swoimi doświadczeniami prof. B. Marconi. W związku z referatem o freskach z Faras rozwinęła się dłuższa dyskusja, której tematem było zastosowanie wosku przy zabezpieczaniu fresków i środki użyte przy jego usuwaniu. (Kons. M. Baranowski, mgr. Z. Brochwicz, prof. dr J. E. Dutkiewicz, mgr J. Wolski). Wobec podniesionych zastrzeżeń doc. dr H. Jędrzejewska wyjaśniła, że wosk został usunięty w bardzo dużym procencie, tak że nie zniekształca pierwotnego charakteru zabytku. Kons. M. Baranowski wysunął również zarzut, że w ekipie, która zdejmowała freski nie było konserwatora, który by posiadał pełne kwalifikacje zawodowe. W związku z tym doc. dr H. Jędrzejewska poinformowała, że freski zostały zdjęte bez uszczerbku i przetransportowane bez zniszczeń, co potwierdza dokumentacja fotograficzna dokonana przed

¹ Przewodniczący: doc. dr Kazimierz Malinowski; wiceprzewodniczący prof. dr Józef Dutkiewicz; członkowie: prof. Bohdan Marconi, doc. Leonard Torwirt, mgr Lech Krzyżanowski, mgr Eugeniusz Onoszko; sekretarz: art. kons. Zofia Medwecka.